

ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ A DÉNIA: LA RADIODIFUSIÓ

Vicent Balaguer

Entre els mitjans de comunicació de què s'ha disposat a Dénia al llarg del temps, el més estable i de més dilatada vida ha estat sens dubte el de la radiodifusió. Efectivament, s'han complit ja seixanta-un anys des que el 31 d'octubre de 1933 la *Dirección General de Comunicaciones* atorgara la concessió a **José Marsal Caballero** d'una emissora local amb les sigles EAJ 45 Ràdio Dénia després de llargues gestions recolzades en el Decret del 8 de desembre de 1932. El permís municipal per a la seua instal·lació l'havia sol·licitat el 8 d'agost.

L'esmentada concessió fou autoritzada definitivament el 20 de gener de 1934, quan l'enginyer designat a l'efecte informava favorablement sobre el seu funcionament en comprovar el resultat satisfactori després d'un mes d'emissions.

Era una emissora de radiodifusió d'ona mitjana, d'una longitud de 200 metres, amb freqüència de 1500 quilocicles i potència de 600 vats. El senyor **Marsal**, fotògraf de professió i amb certa experiència com a programador de cinema, instal·là l'emissora i els propis estudis a la planta alta dels seus locals dedicats a la fotografia en el carrer la Mar. Allí disposava també d'un piano que tingué un important protagonisme en els programes de cara al públic que anaven organitzant-se periòdicament.

L'acte d'inauguració va revestir una gran repercussió social; cantaren, acompanyats al piano pel notable músic **Bautista Mateu**, el ja consagrat tenor denier **Antonio Cortis** i una jove promesa local, deixeble d'aquest, **Miguel Morató Llobell**, el Tranquilo. A causa de la incapacitat dels estudis per a poder acollir la forta demanda de curiosos espectadors d'aquell esdeveniment i per tal de facilitar l'extensió del programa, s'instal·laren altaveus a l'esplanada del port i l'audiència la va seguir una multitud expectant. La ràdio era el gran invent de l'època i l'estació de Dénia, amb el número 45 de l'estat, significava una manifestació de progrés que encara no havien assolit capitals de província i poblacions de major entitat demogràfica que la nostra. Cal recordar que la primera en posar-se en funcionament -Ràdio Barcelona- ho va fer en l'any 1924.

La jove **María Marsal**, filla del propietari, tècnic i director, va ser, històricament, la pionera com a locutora -aleshores se solia anomenar

“speaker”-. Col·laborava amb ella *Manuel Pelegrí* que, així mateix, acompanyava al piano i a la guitarra les actuacions dels aficionats fetes a l'estudi, naturalment en directe. També fou locutor en els moments inicials el jove poeta denier *José Salort*. I en casar-se *María Marsal* la va substituir la seua germana menor *Amparo Marsal*.

Allí es donaven, a més de molta música -la base principal de les programacions- representacions setmanals de ràdio-teatre fetes per aficionats locals, en castellà i valencià, concursos i alguna esporàdica informació de caràcter local. Caldria destacar els anomenats “Jueves Infantil”, on xiquetes i xiquets demostraven les seues aptituds cantant i recitant.

Tornant al principi, en l'època en què es va gestar l'emissora, convendria citar que l'any 1929, per reial decret, s'havia modificat la norma anterior tot dificultant la instal·lació de noves emissores de caràcter privat, perquè les intencions de l'estat eren les de crear un *Servicio Nacional de Radiodifusión* per tal de controlar la seua explotació. Un any després, per un reial decret de desembre de 1930, es suavitzaven les condicions per a obtenir llicències. En proclamar-se la Segona República, quedaren derogats els anteriors decrets - amb l'esmentat de 1932-, amb la qual cosa es recollia bona part de l'esperit d'allò que s'havia acordat a la *Conferència Internacional de Radiodifusión* celebrada a Madrid aquell mateix any, permetent l'aparició al País Valencià de varies emissores de caràcter local i de petita potència. A més d'EAJ 45 Ràdio Dénia, s'instal·laren aleshores: EAJ 14 Ràdio Castelló, EAJ 23 Ràdio Gandia, EAJ 30 Ràdio Ontinyent, EAJ 31 Ràdio Alacant, EAJ 36 Ràdio Xàtiva, EAJ 53 Ràdio Elx i EAJ 54 Ràdio Alzira. Una de les condicions de les concessions era la d'ingressar a les arques de l'estat el 20% de la publicitat, restringida a 10 minuts per cada hora d'emissió.

Com és lògic, l'emissora va rebre la influència dels avatars polítics. Durant el “bienni negre”, concretament per una ordre del *Ministerio de Gobernación* del 9 de febrer de 1934, se li va prohibir l'emissió de propaganda política i social, anuncis d'assemblees, retransmissions de mítings o conferències de qualssevol tipus des d'un gabinet o des de locals públics on es celebraren. La prohibició no anava destinada particularment a Ràdio Dénia, sinó a totes les estacions de radiodifusió, segons es publicava a *La Gaceta de Madrid*. A banda d'açò, regulava els horaris d'emissió, molt reduïts en un principi -de 12 a 14 hores i de 19 a 20-. Cal pensar que es tractava d'un invent de caràcter experimental, amb escassíssima audiència perquè la gent no tenia encara bastants receptors al seu abast, alguns d'ells de galena. Poc després d'açò, per decret del 26 de juliol d'aquell 1934, quedava tancada qualsevol possibilitat de concessió de caràcter local.

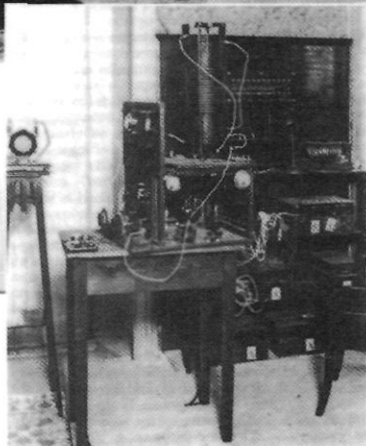
Perquè el personal pogués gaudir millor de les emissions de Ràdio Dénia, davant l'escassetat d'aparells per a sintonitzar-les, pels anys trenta s'instal·laren uns altaveus a la plaça de la Constitució i era habitual la presència de veïns seguint les peripècies d'aquell “invent”.

LA GUERRA DEL 36

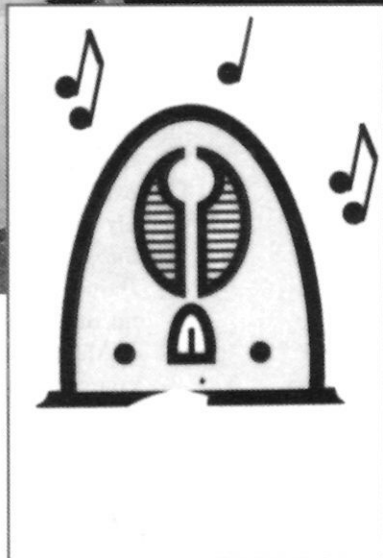
En un moment donat, avançat ja el conflicte bèl·lic, l'emissora fou

José Marsal
Fundador de Radio Denia

E.A.J. 45
Emisora Radio Denia

años de
RADIO DENIA

Maria Marsal
1ª voz de Radio Denia

Composició gràfica commemorativa dels 60 anys de Ràdio Dènia.

incautada oficialment pel Govern de la República, deixant la programació reduïda a la seua vessant musical, “partes” oficials i notes de socors, etc., si bé en eixa etapa, un col·laborador -**Manuel Llambies**, regidor municipal i persona de destacada personalitat artística i de protagonisme polític d’esquerres-feia unes intervencions crítiques en contra de les sarcàstiques que Queipo de Llano -des de *Radio Sevilla*- llançava, com a sublevat, a la legalitat republicana i als seus dirigents. De les dissertacions de **Llambies** no s’escapava tampoc el general Franco. Eixa actitud va fer que en acabar la contesa el denier emigrara per salvar la seua integritat.

Més endavant foren incautats també els receptors com a mesura governamental generalitzada enfront dels esdeveniments i la intoxicació que l’esmentada *Radio Sevilla* i altres emissores en mans dels sublevats exercien en la reraguarda republicana. Pel novembre del 1937, dins d’eixe període de controls informatius, s’autoritzava Ràdio Dénia a retransmetre totes les emissions del programa “La Palabra” que *Unión Radio Valencia* tenia establides. Amb eixa mesura s’intentava contrarrestar els efectes negatius que les emissores franquistes s’encarregaven de promoure per minar la moral del poble fidel a la República, com era el cas de Dénia i del País Valencià en general. Són uns moments de natural confusió; la nostra població, des d’aquell primer bombardeig naval del “Canarias” pel mes d’agost de 1937, estava sent objecte de continuades agressions i es trobava, com és obvi, acusant els efectes de la guerra. Per això, pel juliol de 1938, en un escrit de la *Subsecretaría de Propaganda* del Govern Republicà -traslladat aleshores a Barcelona-, li demanaven a l’Ajuntament que els donara a conèixer per què no funcionava Ràdio Dénia. I a primers de l’any següent el governador civil d’Alacant disposava que els receptors del Consell Municipal de la nostra ciutat connectaren de 8’30 a 9 de la nit amb les emissions d’*Unión Radio Valencia*, per ona normal, que es donaven pels altaveus instal·lats a la plaça de la Constitució o de l’Ajuntament. Un altre ofici governamental manava que s’indicara als pobles de la comarca la connexió diària amb l’emissora popular *Medinaceli 21 Madrid*, de 12’30 a 19’30 hores, que havien de retransmetre totes les emissores locals i ser escoltades per la població. Altra disposició complementava eixa intenció desintoxicadora del Govern Republicà, manifestant que havien de ser reintegrats als partits polítics i centrals sindicals els aparells receptors de ràdio que els havien estat incautats, però convenientment precintats perquè pogueren oir les emissores locals o provincials.

LA POSTGUERRA

Com resulta lògic, en acabar la guerra, els mitjans de comunicació són incautats per l’estat. El 29 de juny de 1939 a Ràdio Dénia, encara amb les sigles EAJ 45 i de propietat de **Marsal Caballero**, és nomenat interventor **Pedro Maján**, persona de la Falange i director de l’oficina local de Telègrafs, organisme del qual passava a dependre la radiodifusió per al seu control. El primer d’abril de 1940, “Fiesta de la Liberación”, i dins dels actes programats a Dénia per a la commemoració de l’èfemèride, es procedeix a la inauguració de l’emissora EAJ 45 Ràdio Dénia de FET y de las JONS -com s’anunciava

en encetar la programació- després d'uns llargs compassos de la marxa militar *Heroína*, mentre que a l'acomiadament els locutors i les locutores havien de dir allò de ¡Viva Franco! ¡Arriba España!, amb el major èmfasi possible i tancar amb una altra marxa de la mateixa índole: *Los voluntarios*. Eixa mateixa cerimònia es va mantenir fins a la seua desaparició, de la qual parlarem al moment oportú.

Al començament de 1943 es formalitza en acte de compra-venda el traspàs de la titularitat de l'emissora -oficialment, perquè de fet ja ho era- a l'organització local de *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*. En l'escriptura pública compareixen per una banda **José Marsal Caballero**, propietari d'EAJ 45 Ràdio Dénia i de la seua concessió de l'estat, i per l'altra **Wenceslao de Moya y Eisman**, mestre nacional, aleshores alcalde-president de l'Ajuntament de Dénia i cap local de Falange, en representació de la qual intervenia amb l'autorització expressa del governador civil de la província d'Alacant. Atorguen la concessió i l'equip de l'emissora pel preu de 9.500 pessetes, que **Marsal** confessa haver rebut abans d'aquest acte públic. Una cerimònia simbòlica per tal de legalitzar el canvi de propietat. També es pacta l'opció a favor de l'antic titular per a poder recuperar-la en el cas que els nous propietaris vulgueren alienar-la, obligant-se, a més a més, a no traslladar-la fora de Dénia sense el consentiment de **Marsal**.

S'iniciava una etapa en què era indefugible, com per tot arreu, la connexió amb el "Diario hablado de Radio Nacional de España", que entrava per telèfon des de Madrid, després que sonaven "las campanadas de la Puerta del Sol", dues vegades diàries: a migdia i per la nit. Com la instal·lació telefònica no era automàtica, en alguna ocasió sortia un cert retard en la connexió per part de la central local de la companyia i les notícies entraven ja començades, amb el natural disgust dels responsables de l'emissora perquè allò era sagrat. Però això era l'excepció, perquè es tenia un extremat interès per part de tots perquè la cosa funcionara bé. Tota una litúrgia.

El primer director, o responsable polític, sembla que fou **Paulino Martí**, però al front del seu funcionament aparegué **José Martí Ivars** "Chiqui", tots dos falangistes, cosa lògica en aquell moment. Passaren pel seu locutori **Pepita Cabrera**, **Paquita Ribes** i **Manolita Marco**, i **Pepe Cardona** s'encarregava de la part tècnica.

Els fou assignada per l'Ajuntament una subvenció mensual de 100 pessetes. Amb eixa petita ajuda de la Corporació, el que entrava pels discos sol·licitats i dedicats -5 pessetes per radiació- i la modesta publicitat del moment, es basava l'economia d'aquell voluntariós equip que actuava per afició.

En els programes es dedicava especial interès a alguns guions de Setmana Santa, de Cap d'Any i, especialment, a la Festa dels Reis, on es llegien cartes dirigides per la xicalla als Reis Mags d'Orient, mentre que aquests els dedicaven els seus parlaments pels micròfons. "Chiqui" i **Miguel Vicens** escrivien els textos i també algunes obretes que interpretaven joves en edat escolar; altres obres eren representades per la ràdio pels aficionats locals després d'haver-les muntat al "Salón Moderno" o al "Teatro Circo" -que encara

es mantenien dempeus a la ciutat-.

Durant una temporada, "Publicidad Tovima" -anagrama de *Torres, Vicens i Martí*- dedicava un espai diari on s'intercalaven, entre els textos publicitaris que tots tres preparaven, monòlegs o diàlegs, es recitaven algunes poesies o es donaven lectura a biografies de famosos. En moltes d'eixes activitats va començar a col.laborar el que açò escriu, d'una manera purament altruista, quan era un adolescent. Però la renovació comença a partir de l'any 1947 quan es fa càrrec de la direcció *Luís Cuesta*, interventor de l'Ajuntament de Dénia, persona culta i de molta sensibilitat. Poc abans havien entrat com a locutors *Rosita Oltra, Conchita Alemany i Jaime Salort*; després, jo mateix, i cap a l'any 1951, *Antonio Timoner*.

L'horari habitual estava limitat al comprés entre les 13 i 14'30 hores, i entre les 19 i les 21 hores, amb les connexions indicades a *Radio Nacional de España*. Prompte s'ampliaria fins a les 11'30 hores de la nit. I quan les peticions de discos dedicats ho exigien, la programació no tenia límits perquè la "pela" era la "pela".

A poc a poc comencen a organitzar-se algunes modestes programacions sustentades bàsicament en l'aspecte musical: els discos dedicats i sol.licitats, música "lígera" o música "selecta" -com s'anunciava aleshores-, els comunicats oficials, cartellera d'espectacles, de publicitat -escassa-, etc. En aparèixer les activitats falleres a partir de 1947 aquest món comença a tenir presència radiofònica amb algunes entrevistes als seus protagonistes, tot en directe. També, de tant en tant, apareixien pels estudis els artistes ambulants de varietats que actuaven esporàdicament pels cafés Neutro, Imperial i Porquereta... Intervenien per la ràdio debades i així anunciaven, -també gratuïtament- les seues actuacions. Tot bastant pobre.

És ja a partir d'aquell moment quan comença a animar-se la cosa i, a nivell general, la radiodifusió es converteix en el gran protagonista de la trista història social del país, que oblida davant de la ràdio els seus problemes, com després ho faria davant de la televisió: dos elements importants per a l'evasió.

A Ràdio Dénia, sobretot amb la presència del nou director, van anar apareguent nous programes, des del salonet del seu estudi presidit per un modest piano. Es munten concursos comarcals d'aficionats, que canten acompanyats al piano per la senyora *Pepita Gómez de Hostalrich* -així s'anunciava la popular "Chaparrita"- o amb instruments de corda; un "jueves infantil" conduït per *Francisco Torres*; altres de caràcter religiós o esportiu, ràdio-teatre, etc. de periodicitat setmanal. I, a més a més, s'aprofiten les bones relacions de Dénia amb *Enrique Tomás de Carranza*, cap de *Propaganda y Emisiones de Radio Nacional* a Madrid, qui va aconseguir per a Ràdio Dénia no sols la retransmissió gratuïta del "Diario hablado ...", sinó també els guions de "Estampas Radiofónicas", articles, teatre adaptat a la ràdio i la revista "Carrusel" també debades. Aquesta última i l'anomenada "Galería de mujeres inolvidables" s'emetien en directe, llegits puntualment pel locutors de l'emissora *Rosa Oltra i Vicent Balaguer*. Junt a eixe material facilitat arribava també algun al.legat polític -diguem-ne "de obligado cumplimiento"-; una espècie de pamflet dirigit contra l'URSS, l'etern enemic de l'estat espanyol, però que

Teatro-Circo :: Denia

MIÉRCOLES
11 de Mayo de 1949
 A las 7'30 tarde

RADIO-DENIA
 EN FUNCION DE BENEFICIO
 PRESENTA
 La caricatura de tragedia en
 cuatro jornadas y en verso
 original de D. P. Muñoz Seca

La Venganza de D. Mendo

RADIO FALANGE DE DENIA

LIQUIDACION, correspondiente al mes de Desiembre 1961
 que presenta D. M. = Francisco Bor Carabua
 Colaborador de esta Emisora on Jaime

DETALLE DE INGRESOS	PESETAS
Por <u>21</u> discos, (<u>9280</u> <u>9400</u> a 5 pesetas)	<u>105</u>
Por <u> </u> discos, (<u> </u> <u> </u> a 3 pesetas)	<u> </u>
Por cuotas, Socio Protector	<u>100</u>
Por publicidad radiada <u>Cinema Apuro</u>	<u>50</u>
<u>Centro Cinema</u>	<u>50</u>
Total Pesetas	<u>305</u>
Descuento, mi comisión, 20 %	<u>61</u>
<u>346</u> <u>306</u> <u>centos</u> <u>ochenta</u>	<u>244</u>
TOTAL PESETAS A LIQUIDAR	<u>244</u>

Comprando la presente liquidación, P. ES. TA. de Desiembre
Francisco Bor Carabua
 que con esta fecha remito por

Jaime a 27 de Desiembre de 1961
EL EMISOR EL COLABORADOR
M. = Francisco Bor

Esquerra: Fullet de la representació de "La Venganza de Don Mendo" al Teatro-Circo, l'any 1949.

Dreta: Liquidació per quotes i publicitat radiada, any 1961.

solia llegir-se en alguna hora qualsevol, sense més, perquè no existia massa control sobre el seu acompliment.

Hi havia, això sí, molta il·lusió per part de tots i escassos recursos; però amb una bona càrrega d'imaginació li donaren una vida important a Ràdio Dénia que es convertí també, en poc de temps, en un dels majors atractius de la població i de la comarca, especialment per part de **Rosa Oltra** que va assolir una gran popularitat per la seua bona veu i les seues estimables dots interpretatives, ben secundada per **Conchita Alemany**, **Jaime Salort** i **Antonio Timoner**. Eren els temps gloriosos de la ràdio que tenia una gran acceptació popular en tots els sentits. Al mateix temps s'havien col·locat uns altaveus al carrer Campo, on quedà instal·lada l'emissora des que passà a mans de Falange, per tal d'animar la vida pública i fer més popular encara les emissions radiofòniques. El personal per altra banda disposava de més receptors, gràcies en part, a que una marca comercial -que s'anunciava amb la frase publicitària "Radio Vica, mejor no se fabrica"- donava facilitats de pagament, fraccionant-los.

També es muntaren algunes retransmissions de futbol i d'espectacles teatrals o de Setmana Santa amb uns recursos modestíssims i necessitats sempre de la dificultosa connexió especial. Tampoc hem d'oblidar que en aquell moment els giradiscos funcionaven amb agulles metàl·liques, que els discos -les plaques- eren rígids -no els plàstics actuals, naturalment- i que els aparells magnetofònics que acabaven d'aparèixer eren de fil magnètic que li donava a la veu un caràcter metàl·lic dolent; a més a més, cada un d'aquells prodigis de la tècnica de gravació tenia al voltant de quaranta quilos de pes. Així anaven les coses, superant tota classe d'adversitats, improvisant, suportant

fins i tot, els problemes originats pels talls de fluid elèctric propis de l'època. Però l'entusiasme del personal, amb escassetat de compensacions econòmiques, ho portava tot avant.

ELS DISCOS DEDICATS

Per mimetisme, davant l'èufòria de les activitats de Ràdio Andorra, es va imposar per tot arreu -i a Dènia també- els discos dedicats, que en certes festivitats especials allargaven la seua radiació i obligaven a preparar una oferta prèvia i variada a l'emissora; peces per a tots els gustos: Conchita Piquer, Juanita Reina, Lola Flores i Manolo Caracol, Juanito Valderrama, Antonio Molina, Carmen Morell i Pepe Blanco, Antoñita Moreno, Antonio Machín, Bonet de San Pedro, Jorge Negrete, Irma Vila, el Tríó Calaveras, la famosa acordionista Ivette Horner, alguna historieta còmica com les del popular personatge de ficció Maginet de la Canya -català-, o les de la parella Tip i Top, música selecta... Més avant, Jorge Sepúlveda, José Guardiola, Juanito Segarra, Carmen de Lirio, Gloria Laso, Edel Barber, Mónica Bell, Renato Carosone, el Dúo Dinámico, los Cinco Latinos, Luís Mariano, Gelu, Charles Trenet, Lorenzo González, Paul Anka o Alfredo Kraus, aquest últim molt sol·licitat tant per les cançons líriques com per moltes de caràcter popular. I altres minoritaris. Això sols és una petita mostra -és clar- dels discos sol·licitats pels socis-abonats o dedicats amb motiu d'onomàstiques, aniversaris, etc., que amarraven pràcticament el personal en torn al ràdio-receptor i formaven part important de cada festa que els interessats celebraven junt als seus familiars i amistats. Constituïa una atenció social que els protagonistes esperaven amb il·lusió.

ALTRES ACTIVITATS

La febre de la ràdio-novel·la -"Lo que nunca muere", "Ama Rosa", etc.- no va entrar per Ràdio Dènia que era una modesta emissora independent -en el sentit de no pertànyer a cap cadena- i no connectava amb la Cadena Ser. Però a més de la seua oferta teatral, pel seu propi quadre d'actrius i d'actors d'estimable nivell, en directe i des dels seus estudis, va organitzar el muntatge de la famosa paròdia de Muñoz Seca "La Venganza de Don Mendo", que representaren al desaparegut "Teatro Circo" cap al 1949, impulsat pel director *Luís Cuesta*, que interpretà el paper del protagonista, i amb *Rosita Oltra* de coprotagonista femenina, amb un repartiment de més de trenta personatges, i una excel·lent escenografia i un vestuari com mai no s'havia fet aquí per aficionats.

Però també dins la programació radiofònica teatral arribà a presentar-se alguna sarsuela dramatitzada pels actors i resolta la part musical amb les gravacions d'interprets lírics de la seua discografia.

CANVIS EN LA DIRECCIÓ

Amb la marxa de Dènia pel 1951 del director *Luís Cuesta* per raons personals i professionals, es fa càrrec de la direcció de l'emissora el mestre "de govern" i militant falangista *José Sanz*, qui no aporta res de nou perquè

Rosita Oltra, locutora de Ràdio Dénia.

no en sabia, ja que aquell era un càrrec polític. Un parell d'anys després apareix **Esteban Ribes**, jutge de primera instància, persona culta i amb una gran amor pel teatre, on havia destacat com a actor i director dels grups d'aficionats de la ciutat. Amb la seua aparició se li dona un nou impuls al ràdio-teatre per l'emissora. Però les coses no anaven bé. Els equips tècnics eren obsolets i calia renovar el material. Realment s'havia arribat a un dels nivells més baixos en la vida de Ràdio Dénia en tots els sentits. I per això mateix, l'alcalde d'aleshores **Pascual Martí**, intentà salvar la nau. És a principis dels seixanta. **Esteban Ribes** deixa la direcció de l'emissora, entrant oficialment en eixe càrrec **José Ferrer Rostoll**, però els qui afronten la pràctica administrativa i de programes són **Antonio Timoner** i **Vicent Balaguer** amb la idea de remuntar l'anòmala situació. Per una banda es mantenen contactes amb un enginyer electrònic resident a Puente Genil, **Antonio Orellana**, al qual se li encomana un nou aparell emissor d'ona mitjana, més modern, per tal de substituir l'anquilosat material de què es disposava en aquell moment. Paral·lelament començava a construir-se un local per a l'emissora a la zona de Les Marines, a l'eixida de la població. Mentrestant es potenciava la programació teatral, la dels esports -tot amb caràcter setmanal- i principalment es creava un programa matinal amé i variat, de dues hores de duració, titulat "Feria de Canciones", que va assolir molta audiència perfectament conduït -com calia- per **Rosa Oltra**, la veterana locutora recuperada per a la ràdio.

COMENCEN ELS PROBLEMES

Pel 1954 Ràdio Dénia s'integra en la *Red de Emisoras del Movimiento* amb el distintiu REM núm. 7, i pel febrer de l'any 1963 es retira d'eixa cadena. El 24 d'octubre del mateix any un decret declara d'ofici la caducitat de totes les emissores locals regulades pel decret de 8.12.32 -a l'empar del qual va nàixer Ràdio Dénia-; aleshores les emissores locals sol·licitaren autorització

provisional per a continuar en Ona Mitjana. La petició no fou formulada per la nostra, entre altres coses suposem, que per estimar que podia fer valdre la concessió EAJ 45 o per raons polítiques. Demés, tampoc s'havia acollit a l'ordre del Consell de Ministres del 14.6.57 que li haguera permés mantenir-se en funcionament. En aquell moment els dirigents polítics locals pensaven que les normes no anaven amb ells perquè eren la Falange. I Ràdio Dénia per desídia d'alguns es convertí en una emissora "pirata" i perdé els seus drets històrics, i no serviren per a evitar-ho les insistents gestions realitzades a alt nivell per part de l'alcalde *Pascual Martí*. Pels anys 57 i 58 entra com a responsable tècnic de l'emissora *Horacio Bertomeu* i immediatament després *Marisa Ferrándiz* com a locutora. La intenció del Govern era la d'anar clausurant la gran llista d'emissores locals que havien proliferat fora de la legalitat, en un moment en què qualsevol parròquia de poble havia muntat la seua, i anar convertint-les en freqüència modulada per tal d'evitar les interferències ocasionades per aquella saturació. Però l'alternativa FM no presentava massa il·lusions ja que els aparells receptors no estaven pràcticament preparats per a sintonitzar-la. I així Ràdio Dénia després d'algunes pròrrogues de l'administració va quedar clausurada definitivament el mes de juliol de l'any 1965. En aquell moment es disposava ja d'una nova emissora d'OM, d'un local construït per a ella i una antena instal·lada en eixe local, tot pagat dels recursos generats per l'emissora antiga. La clausura definitiva va resultar una certa commoció i ens va omplir de vergonya a les persones que havíem tingut una certa relació amb el seu funcionament en diferents èpoques i ara havíem viscut de prop els desesperats intents per salvar-la del naufragi, tant de funcionament administratiu i de programes com el de la legalitat de la seua concessió, entre els quals es trobava el que açò escriu. Es convertí en un amarg esdeveniment de la història de la ciutat. L'alternativa era la reconversió en FM, per a la qual no servia per a res la que havia dissenyat l'esmentat tècnic *Antonio Orellana*. Per altra banda havia nascut un poderós enemic: la televisió. I a molts ens feia pensar que s'havia acabat el protagonisme històric de la radiodifusió. I, a més a més, la nova ona, a curt termini, no presentava garanties de comercialització per la manca de receptors amb FM.

LA FREQUÈNCIA MODULADA

A finals del 1967 s'entra en una nova dinàmica i l'Ajuntament aconsegueix l'adjudicació d'una nova emissora de Freqüència Modulada, encara que la concessió oficial definitiva no arriba fins el mes d'agost de l'any següent. La Corporació, després d'aprovar el plec de condicions per al seu arrendament, obri un concurs i acaba atorgant-se-li a *Germán González Pastor* la seua explotació per vuit anys i amb un import anual de 30.000 pessetes durant els tres primers, 60.000 els dos següents i 90.000 els tres últims.

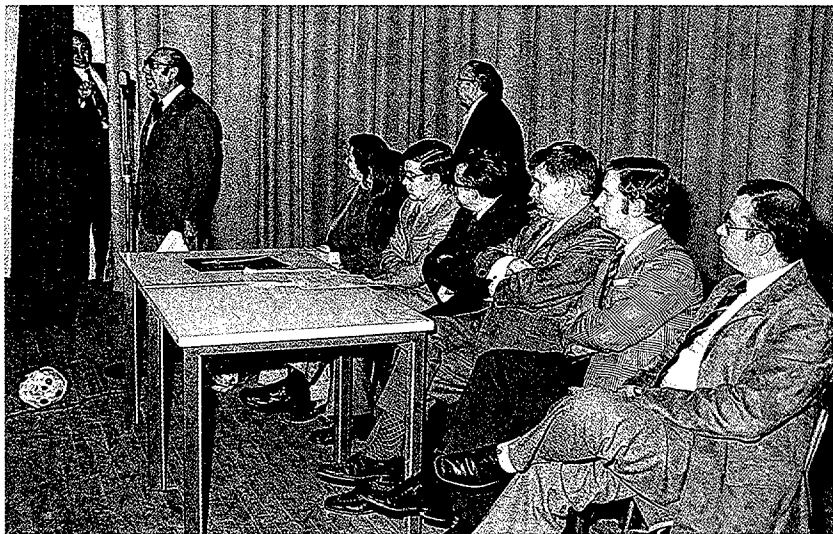
L'emissora s'instal·la, en un principi, a l'Institut Laboral; estigué tres dies a prova i s'inaugurà definitivament a principis de març, encara que l'autorització definitiva no havia arribat. Els estudis s'instal·laren al carrer Ramón y Cajal, i d'allí al número 43 del carrer Marqués de Campo.

Com a director i responsable tècnic figura el concessionari *Germán*

González. El personal de locutori l'integren *Marisa Ferrándiz*, *Rosa Mari Pastor*, *Maite Marzá*, *Miguel Quesada*, *Pepe Terrades* -en les cròniques esportives-, i *Martí Ivars* "Chiqui". Després *Rosa Mari Pastor* es retira i entra en el seu lloc *Ana Albarracín*.

ELS INFORMATIUS

A partir d'aquí s'inicia una certa obertura en la informació de caràcter local que pràcticament no havia existit. És quan "Chiqui" comença a posar en marxa un informatiu molt crític de caràcter municipal amb el títol de "Tachuelas a tu cabeza" amb el que expressa la seua opinió sobre petits o grans problemes ciutadans, la qual cosa li va ocasionar algun que altre contratemps, passant per la suspensió temporal del programa, que estava visat prèviament pel delegat local responsable de censura. I això que *Martí Ivars* era falangista de pro. L'emissora viu moments difícils propis d'un període de transició ja que les FM que començaven a nàixer es trobaven amb el fet de la lenta aparició -encara- en el mercat dels aparells de ràdio que anaren permetent, a poc a poc, la recepció de la nova freqüència. L'altre entrebanc de la ràdio en general era, clar, l'atracció de la televisió, enemiga en aquell moment de totes les altres ofertes culturals i recreatives. Així i tot la nova emissora tenia certa presència en la vida deniera i organitzava per la festa del Reis unes gales infantils, patrocinades per l'Ajuntament, que solien celebrar-se al Saló Diana, del carrer Campo, amb la intervenció de la *Coral Dénia*, el guitarrista *Joaquín Boscá* i altres. També organitzà un concurs nadalenc de contes. I pel 1974 va proposar a persones interessades per la cultura, vinculades amb el grup de *Teatre Llebeig*, la creació d'un programa radiofònic setmanal en la nostra llengua - el primer aparegut a Dénia i un dels pioners al País Valencià-. Li posaren de títol "D'un temps d'un país", tret de la famosa cançó de Raimon. Tenia una duració de 45 minuts i s'emetia cada dijous a les 9 de la nit. Intervenien *Rosa Oltra*, *Rafa Serrano*, *Carme Llorca*, *Quica Rueda*, *Sebastià Garcia*, *Lluís Adam*, *Vicent Balaguer*..... I la gravació prèvia i el muntatge posterior corria a càrrec -d'una manera desinteressada, com tots- de *Jordi Pastor*, pastor evangèlic de l'Església Baptista de Dénia, en els propis estudis d'eixa congregació. En el programa es tractaven temes relacionats amb la nostra llengua i cultura, i altres com notícies, crítica de llibres, diàlegs aclaridors - en to d'humor- sobre el valencià, emissió de discos dels nostres cantants, etc. El primer es va emetre el 4 de juliol de 1974. El "sistema" en la seua línia dinàmica de censura ben prompte va suspendre el programa, el qual, després d'adaptar-se a tots els tràmits legals, reaparegué el 23 de setembre d'aquell mateix any. Però les pressions no paraven i, malgrat ajustar-se a tots els requisits previs, passant per *Información y Turismo* d'Alacant, etc., acabà sent clausurat definitivament el 7 d'abril de 1975, perquè allò molestava massa en una etapa on el caràcter reivindicatiu i l'ús "insòlit" de la llengua resultava massa fort per a què les autoritats i les "forces vives" poguessen digerir-ho. Cal afegir que dins de l'esmentada programació es convocà el primer concurs de poesia en valencià, d'important resonància, on participaren entre d'altres *Antoni Prats*, *Doménech Canet*, *Francesc de Paula Seva*, *Alfons Llorens*,

Any 1971. Entrega de premis Ràdio Dènia, al micròfon José Martí, "Chiqui".

Jesus Huguet, Rafael Cerveró, Albert Taberner, Josep Franco, Eugeni-Adolf Monjo, S. Garcia, bastants d'ells persones conegudes en el món de la literatura, la cultura en general o la política. Es presentaren en total trenta-cinc treballs. El jurat el va presidir *Vicent Andrés Estellés* i el completaven *Josep-Lluís Blasco* i *Josep-Antoni Devesa*. El poeta de Burjassot vingué a Dènia a l'acte de lliurament de premis el 5 de gener de 1975 i va oferir un recital de poemes seus, després que foren llegits els treballs dels tres primers premis. Això va ocórrer al saló d'actes de la Casa de Cultura, inaugurada pocs mesos abans.

En tractar-se d'una emissora de propietat municipal i no permetre la legislació vigent un tractament comercial, a partir del venciment dels vuit anys de la concessió atorgada al senyor *González Pastor*, l'Ajuntament va decidir traspasar l'emissora a la Cadena Ser, provocant un conflicte davant el primer arrendatari que va recórrer la resolució municipal, tema en què no anem a entrar ara. Allò ben cert és que el 6 de maig de 1981 començava una nova etapa de radiodifusió local, explotada per Ràdio Dènia Ser que emitiria en freqüència de 92'5 megaciclos, per una resolució general del règim d'emissores, signada pel subdirector *Luis Ezcurra* que transferia la concessió a aquella cadena. S'instal·lava tot l'equip al carrer Marqués de Campo i figurava com a director *Antonio Serrano* d'Alacant, encara que aquest designaria la seua funció a *Miguel Quesada*, qui, junt amb *Marisa Ferrándiz*, *Maite Marzá* i *Ana Albarracín* assumirien la locució i la redacció.

Pocs anys més tard la propietat de l'emissora va ser adquirida a la Ser per "Ingeniería y Técnica de Comunicación S.L." i es va mantenir dins de la cadena. El seu director és des d'aleshores *Vicent Miralles*, i en l'actualitat treballen en ella, a més del personal del departament administratiu, *Pàngel Albi*, *José María Almiñana*, *Javier Zamora*, *Carlos García*, *David Pons*, *Miguel Moreno* i *Rosa Mari Pastor*.

Anys 90. Estudis de Ràdio Dénia-SER. Sentats apareixen Javier Zamora i Pàngel Albi.

LA POTENCIACIÓ DELS INFORMATIUS LOCALS I COMARCALS

En recuperar-se la democràcia aparegueren els primers informatius locals, definitivament programats, que encetà *Paco Serradell*, procedent de la premsa de la ciutat (Canfali/Marina Alta) i des d'octubre del 1978 -primer en Ràdio Marina Alta- fins el gener del 1990 es va mantenir amb gran audiència. S'emetien els informatius a les 13'30 hores, per Ràdio Dénia-Ser, i allò va constituir una important novetat. Es transmeteren alguns actes públics en directe, entre ells el plenari de constitució de la primera Corporació democràtica l'any 1979. Col.laboraven en l'àrea dels esports *Pepe Gea* i *Pàngel Albi*; *Toni Reig* donava també algunes cròniques municipals en directe, especialment sobre les sessions plenàries. En abandonar *Serradell* Ràdio Dénia, s'encarregà *Julio Monfort* dels informatius, i després d'aquest ho féu *Pàngel Albi*. Pels anys 80, *Francoise Crespo* i *Juan Antonio Castañón* en diversos moments i en les dues emissores cobriren espais esportius.

L'ALTRA EMISSORA

Per la seua banda, l'altre concessionari, *Germán González* mantenia l'altra emissora -també de FM- amb el nom de "La Voz del Marquesado", que clausurà la Generalitat Valenciana pel maig del 86. Instal.lada de nou al carrer Sandunga i després al carrer Pare Pere i al carrer Marqués de Campo com a "Ràdio Marina Alta", passà per altres denominacions com "Onda Cero" o "Antena 3" en raó de relacionar-se amb eixes cadenes, però amb delicats equilibris per salvar la situació legal que ara no vénen al cas. Passaren pels seus estudis *José María Almiñana*, *Jaime Ferrer*, *Julio Monfort*, *Pepe Gea*, *Sergio Capello*... Actualment la responsable d'informatius és *Ana Albarracín* i disposen d'altres col.laboradors, especialment en programes musicals.

L'ÚS DE LA NOSTRA LLENGUA

Per raons òbvies, l'utilització de la nostra llengua, normalitzada o no, en anteriors etapes va estar pràcticament nul·la. Sols apareixia per les ones, com a excepció, en alguna mínima referència fallera o en unes esporàdiques representacions de sainets valencians. Però allò era una cosa mal vista per tots -a la llengua ens referim. El primer intent de normalització -ja ho hem dit abans- fou aquell programa setmanal "D'un temps d'un país", avortat per la intransigència política del moment. Podríem assegurar que res no començà a normalitzar-se seriosament fins que arriba la presència d'un grup nacionalista a l'Ajuntament de Dénia l'any 1983. A partir d'aquí, a poc a poc, en fer-se habitual l'ús del valencià en actes públics, entrevistes, etc. i en aparèixer comunicats de la Corporació, partits, sindicats i informacions d'àmbit faller, va permeabilitzar-se la ràdio, havent assolit ja un estimable nivell de presència de la nostra llengua -de vegades prou acurada- per les ones locals, fent que, en aquestes ocasions els locutors i locutores abandonen la llengua "comercial", és a dir, l'habitual del seu treball: el castellà. És un avanç pobrissó, però que cal que constatem ara i ací.

Per acabar, volem manifestar el nostre convenciment que la ràdio, amb els mitjans tècnics actuals, aconseguix a Dénia un bon nivell d'audiència i facilita una informació exhaustiva a tots els nivells, en contacte directe amb tots els esdeveniments locals i comarcals, com ho fa per la seua banda el periòdic local Canfali/Marina Alta. També emet altres programes sobre salut, futurologia, gastronomia, etc., a més d'entrevistes, retransmissions en directe -especialment esportives- i debats. Però, com els hàbits socials han canviat, a la seua programació no hi ha espais artístics i culturals que el temps s'ha encarregat d'arraconar. En qualsevol cas no hem d'oblidar que es tracta d'empreses mercantils amb finalitat de lucre, que res no tenen a veure amb etapes romàntiques anteriors. Però, això sí, cobreixen bé la vida social i política dels pobles de la seua àrea d'influència, tot suplint un camp de la informació que no poden atendre -és evident- les grans cadenes de caràcter estatal, però que en el cas de la Ser, per les vinculacions de Ràdio Dénia, entren en la seua programació ininterrompuda durant moltes hores de la nit.

Per acabar aquest treball un tant desordenat, el primer que s'ha fet en aquest camp a Dénia, pense que hauré omés alguns noms protagonistes de la història de la ràdio local. Si ha passat açò, assegure que no hi ha hagut cap intenció.

NOTA: Aquest treball està basat principalment en la pròpia experiència, en diverses etapes, a partir del 1946 fins el 1965, en les quals el que açò ha escrit formava part de l'equip de locutors primer, i més tard en la gestió de l'emisora. Altres fonts informatives han estat les de la meua esposa, Rosa Oltra, locutora durant molts anys en Ràdio Dénia, i de la gran majoria de protagonistes d'aquesta història, tot ben contrastat.

Quant a documents, he utilitzat bastants de l'Arxiu Municipal de Dénia: Ofici d'autorització d'obertura de l'emisora, característiques tècniques, escritura de compra-venda i altres referències aparegudes en els registres d'entrades i eixides dels documents.

També ens hem servit d'algunes cites històriques aparegudes en el llibre "50 años de Radio Gandia, 1933-1985" de Josep J. Coll, emisora que va nàixer, com la de Dénia, emparada en Decret del 8 de desembre de 1932 i sota les sigles E.A.J.